

Fejünkön virágkoszorú

Arra ment, amerre mindig is szokott, a főbejáraton át a második parcelláig; ott megkereste az anyja sírját, és a kis négyzetek közti keskeny úton elindult lefelé, a domboldal aljához. Régen járt itt, azóta a ravatalozó elé súlyos kővázákat helyeztek, bennük kardvirágok harcoltak a novemberi időjárással, mert november elseje volt, mindenszentek napja, a tékozló fiúk visszatértek felmenőikhez a furcsa nevű zsákfalvak temetőibe. Ez így szokás, minden évben ez van, mondta magának reggel, mintegy biztatásként, mert nem volt kedve megtenni a hosszú utat a fővárosból a déli határig. Nem is magyar vidék volt már ez, a temetőben a sírok is tele voltak idegen nevekkal. Szinte mindegyiken kikoptak a betűk; nem sokan temetkeznek már ide, a fiatalok mind elhagyják a vidéket, mint ahogy ő is tette majdnem ötven éve. A bátyja maradt, valakinek gondoskodnia kellett a földekről; a változás ellenanyaga termett bennük, és a vidék ellen is állt minden változásnak, elfordult a gépesítéstől, az új vállalkozási formáktól, a nagyipari együttműködéstől. A bátyja minden ősszel és tavasszal elvetette, jó mélyre ásta, soha ki nem forgatta az ittmaradást. Végül csak ez maradt a földben, a termények elrothadtak. Mikor a bátyja gyerekei az utolsó korhadt gyümölcsfát is kivágták, a bátyja nem látogatta többet a kertet, pedig azelőtt gyakran kiment, elmondott egy imát a csökevényesedő almafák alatt, és megigazított néhány ágat, mintha ezzel megjavítaná a termést, aztán visszavonszolta magát a házba, a botjára támaszkodva, ami nem is bot volt, hanem egy lefelé fordított fokos, jelezve, hogy viselője egyrészt ragaszkodik a családi örökséghez, másrészt elképzelhetőnek tartja, hogy bármikor megtámadhatják. Gyanakodott a más vallásúakra, a vegyes származásúakra. Pedig ezekből egyre kevesebben éltek a faluban, és a néhány megmaradt alkoholista nem is járt errefelé. Mert a bátyja felvásárolta mindkét szomszédos telket, nehogy *valaki olyan* költözzön mellé. Valamiért azt képzelte, mindenki ebbe a kis faluba akar költözni, ide, az isten háta mögé, a szentek háta mögé, a jézus háta mögé, ahol még a lassan araszoló személyvonat sem áll meg, mint ahogy erre a térség összes vasútállomásán figyelmeztet is a hangosbeszélő, nehogy bárkinek kedve támadjon megközelíteni a kétszázötven fős települést.

*parasztnak születtem, a földet túrom. megetetem a tyúkokat, a disznót már beszo-
gáltattuk. kijárok az almásba, ások, kapálok, megtöltöm a jószág vályúját, vizet
húzok fel a kútból, kukoricát morzsolok, gyümölcsbokrot karózok, felállítom a
csapdát a férgeknek, felsöpröm a műhely döngölt padlóját, próbálom kitalálni, mit
lehet főzni abból, ami a termésből nálunk marad.*

a parasztoknál nincs szemét. mindenevők vagyunk, éhség ül a házunkon, ez a címerünk.

bőg a fiú, de nem hozzám szalad, hanem az apjához a fészerbe, kezében a falovacska, darabokban, há mér hagyta kinn az úton, te gyerek, mondom. hogy világot lásson a lovacska, mondja a fiú, a papa mondta, közel van ide a határ.

bát persze, öt évesen már mehetnékje van. mióta az apja mesélt neki az óhazáról meg a tengerről, azt képzeli, talál majd valami titkos átjárót a tyúkólban, a górénál, a kert végében. de csak rézkígyókat talál a domboldalban, ezektől megijed és elszalad, a ruszki tank meg pont akkor vonul végig a főutcán, vagyis a kettőből az egyik utcán. mennek a városba elcsinálni a forradalmat. a Lajosnál egész nap ez szól a rádióba, a forradalom, mert a Lajos is mehetne, még munka közben is máshol akar lenni, a saját fejében van a Lajos, meg még ki tudja, hol, biztosan nem ott, ahol a jószág meg a termés van, mert ezeket mind én csinálom. most majd faraghatja az új lovacskát, úgy látom, ezt szétörte a tank.

Elhaladt az egyik nagybátyja sírja mellett, megigazította rajta a színvesztett, műanyag koszorút. Mocsok virágok, úgy fordította a koszsínű kálát, hogy az eltakarta a nevet, az ő családi nevét. Aztán ereszkedni kezdett; itt értek véget a rendes sírok, itt kezdődött el a kegyelemből elföldeltek és a majdnem emberek faluja. A bátyja nem tudta pontosan megmondani a sír helyét, mikor két napja felhívta és köszönés helyett rögtön azt mondta: ugye, eljössz minszentre. Sokat beszélt, egykori rokonokról, akikre ő nem is emlékezett. Felsorolta, kinek a sírjára kell koszorút vinni, és ő úgy tett, mintha jegyzetelne. Aztán hosszas értekezés következett az időjárás változásairól, annak a termésre tett hatásáról, és arról, hogy idén már tényleg elindul az almafeldolgozás. Ezt minden évben elmondta a bátyja, csinált is valami kezdetleges szerkezetet a fészerben, hogy azzal fogják feltámasztani a családi őstermelővállalkozást. De idén már tényleg, mondta a telefonba a bátyja, ő meg nem szólt semmit, ahogy azelőtt sem szólt a méhészetre, a fenyőfatelepre meg a sertéshizlaldára; romjaik erődként vették körbe a bátyja düledező házát és szemetes udvarát. Nehogy a jobb cipődet vedd fel, figyelmeztette reggel a felesége, utalva arra, hogy a falusi birtok nem más, mint gaz, sár és törmelék állandóan váltakozó együttállása.

Roszsabb cipői megcsúsztak a lejtőn. Megkapaszkodott egy félig kidőlt kőkeresztben. Már sötétedett, de a temetőnek nem volt hivatalos nyitvatartási ideje és, úgy tűnt, gazdája sem. Térdig értek a füvek; akárki is gondoskodott a sírokról, nyilvánvalóan úgy döntött, feladatai a domb tetején véget érnek, az azon túli világot rábízhatja a dolgok természetes rendjére. Minden korhadt és rothadt, érezte a szagot, a gyerekkorét, akkor még nem ügyeltek rá kínosan az emberek, hogy elkülönítsenek élő és holt dolgokat. A kislányt sem különítették el azonnal, ott feküdt a púpos ágyon, mintha csak aludna, így mesélte a bátyja, aki beosont, hogy megnézzé, tényleg felment-e a jóistenhez a kislány. A bátyja semmilyen felmentelt nem látott, viszont neheztelni kezdett ekkor még meg sem született öccsére, hogy nem osztozott vele a látványban: anyjuk, a zömök, erős parasztasszony az ágyra borulva hangtalanul zokog; apjuk, a törékeny csontú bognár mögötte áll, próbál valamit mondani. Aztán az anyjuk hirtelen felnéz, azzal a szigorú pillantással, amivel hétvége a piacon a lehetséges vevőket méri fel, és azt mondja az apjuknak: mér nem voltál gyorsabb, mér nem mentél gyorsabban. A bátyját, mint aztán megannyiszor, most sem vették észre, különben átváltottak volna arra az ide-

gen nyelvre, amire egyik gyereküket sem tanították meg, és amit az óhazával együtt elhagytak, mikor átvándoroltak a határ túloldalára. Mérges, sziszegő, veszedéseknek fenntartott nyelv volt ez. Mégis, az apjuk dalokat énekelt rajta, mikor azt hitte, egyedül van a bognárműhelyben.

a gyerekek növésben vannak, állandóan éhesek. a kislánynak már nem kell enni a föld alatti növekedéshez. neki szegfűt nevelek a kert végében, és megverem a fiúkat, ha játék közben letaposásák. a nagyobbik már segít az apjának a műhelyben, de a kicsit nem engedem, annak tanulnia kell, lennie valakinek. a Lajos szerint nem szabadna mindentől kímélni, de én egyet már eltemettem, többet nem adok oda a jóistennek. ebből pap lesz, már most tudja a miatyánkot meg az üdvözlégyet, karácsonykor a csordapásztorokat, húsvétkor meg a feltámadtkrisztust. megjegyéz ez mindent. a bátyja meg inkább csak játszana, a Lajos már veréssel is fenyegette, de nem képes ez megverni senkit, még az átkozott orvost sem, pedig utána meggyónhatta volna, a jóisten is megérti, hogy néha az ember nem több egy ökölnél. de a Lajos még a csirke nyakát sem bírja kitekerni. a főtt húst azért megeszi. először ő vesz, szárnyat meg combját, aztán a kicsi megkapja a szívét meg a májat, azokban van az erő. a nagy meg én a maradékot esszük. utána jön a fehér mártás. már öklendezem a szagától, és a gyerekek is unják, de muszáj megenni. a paraszt nem válogat, mondják.

Itt kellett volna kezdődniük a kis síroknak, de csak néhány kőkereszt körvonalát látta meg a félhomályban. A bátyja megpróbálta elmagyarázni a pontos helyet, de belezavarodott; mindegy, nem olyan nagy ez a temető, mondta erre ő, de most úgy találta, tévedett: a temető mintha megnőtt volna, mióta legutóbb járt benne, pontosan egy éve.

Mintha már másodsorra fordult volna be a letört orrú madonna szobra mellett. Ezt a szobrot állították fel a domb alján, hogy vigyázzon az itt alvó gyerekekre, így magyarázta a mama, mikor hétvégezte kivitte őket meglátogatni a kislányt. Akkor még volt orra a madonnának, és a kisjézus sem kopott el a jobb mellén. Letették a kerti virágokat a kis fakeresztre, a bátyja meg ő, összetett kézzel úgy csináltak, mintha imádkoznának, de közben már a vasárnapi ebédre gondoltak: húsleves, fehér mártás, főtt hús, mindig. Az ebédnél még egy mise is elválasztotta őket; a temetőtől fél óra gyaloglásra esett a kápolna, szenteltvízszagú, málló vakolatú háza istennek, a hívek friss kerti virággal próbálták meg elnyomni a salétromos büzt, ettől olyan lett a templom belseje, mint egy most nyíló kert, émelyítő és rikító. Rend szerint elszedítette a szag, a falusi asszonyok meg szóvá tették, milyen sápadt ez a gyerek. Mindig ő volt az alkalmi csoportosulások központjában, a bátyja meg valahol a szélén, biztos megint rosszkodik, mondta valaki, bezzeg a kicsi pont olyan szelíd és kezes, mint a kislány volt.

ha főzés közben elő kell vennem a zsírt, megindul a víz a szememből és keserű lesz a fehér mártás. a bödönért nyúllok, nem is gondolok semmire, csak imádkozom. ha többször elmondom az üdvözlégyet, olyan lesz, mint egy gyógyszer. kegyelemmel teljes, tőled is elvették, véresre verték és sírgödörbe tették. mindezek után nem esik

sok szó a szűzanyáról az írásokban, mintha a gyerekeivel együtt a saját lényegét is elvesztette volna.

Mikor a sírok közt már harmadszorra ért az orratlan madonnához, arra gondolt, talán a bátyja szórakozik vele, átépítették a temetőt, és direkt nem szólt neki erről. De mindjárt el is vetette a gondolatot, hiszen pont a bátyja akarta, hogy virágot vigyen a kislány sírjára, meg is mondta, milyen: azt a rikító kardvirágot, amit szinte képtelenség volt novemberben szerezni, és aminek a szaga átbúzlotta a gyerekkorukat. Még egy ötszázast is a kezébe csúsztatott; nem mondta meg neki, hogy egyrészt ezt a bankjegyet már egy éve bevonták, másrészt a temetői költségek, még felezve is, az ötszáz forint többszörösei. A viskóból kifelé menet a bátyja fia megpróbálta igazi pénzzel pótolni apja mulasztását, de ő nem fogadta el; mindig is kötelességének érezte, hogy ha csak anyagilag is, de támogassa az unokaöccsét. Igazából a felesége küldött a bátyja gyerekeinek rendszeresen kisebb összegeket, miután meglátta, hogy lekváros kenyéren élnek, és alig van hibátlan ruhájuk. Az ő egyetlen gyerekiük soha nem nélkülözött, mindent megadtak neki, szerényen, de kiszámíthatóan; ezért sem értette, miért hagyta ott őket nem sokkal a tizennyolcadik születésnapja után; olyan dolgokat mondott, amik egyáltalán nem voltak helytállóak, kigúnyolta a hagyományt, az egész kétszázötven lelkes falut, amit apja minden nap magával vitt a munkába, a bevásárlásba, a találkozóra. Végül a lányuk közölte, hogy beadja a jelentkezését egy külföldi egyetemre. Fel is vették, el is ment.

álmomban néha eljön a kislány. fehér lajtorján ereszkedik alá az égből. azt mondja, jó dolga van ott fenn, megtartja a szűzanya a kötényében, most ő vigyáz rá, ha már én nem tudtam, és minden nap virágokat szednek. de a kislány kezei zsírtól szaglanak, szikrázóan tiszta libazsír van az ujjain. mikor megölelném, kicsúszik a kezeimből, már az egész teste zsíros, csak csúszik lefele, egy nagy gödörbe, és akkor álmomban káromolni kezdem az istent, de néha ébren is, és valaki nevetni kezd, a hátam mögött, a fejem felett, a talpam alatt.

isten útjai kifürkészhetetlenek, mondja az atya; bele kell nyugodni, mert különben nem lesz, aki ellássa a jószágot és piacra vigye a termést, a Lajos biztos nem csinálná meg, ő csak esztergál meg farag, lassan, nagyon lassan, de nem lassabban annál, mint amikor a biciklit tekerte a szomszéd falu felé, át a határon. a Lajosnak kiesik a kezéből a dolog, mire eldönti, melyik oldaláról fogja meg, mondogatja a komaasszony, de valahogy mindig elkészülnek a kocsikerekek, pedig a Lajost még senki nem látta dolgozni. persze ez sem egyszerű, az iparűzés. megmondták, hogy abba kéne már hagyni azt a nagy templombajárást, de nem tudnak mit csinálni, mert ezen a vidéken mindenki templomba jár, ha nem járhatnánk, mi maradna nekünk, trágya meg vizes szalma. a jóisten törvényei legalább, az országéval ellentétben, egyértelműek és változatlanok. ő majd igazságot szolgáltat a végítéletkor, és akkor tényleg látni fogom a kislányt, de nem úgy, ahogy utoljára, fehér ruhában, az elsőáldozós, köves masnival a bajában, láztól pirosodva, hanem amikor tapsolt, ha a baját fontam, vagy amikor jött utánam virágot szedni a kertbe, egyet a mamának, egyet a papának. most nincsenek virágok, a fiúk indiánosat játszanak. poros az arcuk, fekete a kezük, de egyikőjüké sem fénylik a zsírtól.

Mintha már órák óta keringett volna a domb aljára leszúrt fakeresztet keresve. Ide temették a háborús nélkülözésbe belehalt gyerekeket, a módosabbak kőkeresztet is emeltek, nekik csak fára futotta, a papa faragta ki a műhelyben. Egymás mellett álltak a kis kereszték, szép udvariasan. Utálta őket a kicsinységükért, a törékenységükért, és azért, mert örökre ott ragadtak abban a talán soha nem is létezett korban, ők meg, a túlélők, csak mentek tovább, lassan elszakadva a falutól, a szülőktől.

Keresztek helyett csak egy kis szobrot talált a fák között, egy újabb szűzanyát. Ennek megvolt az orra, és nem is a földet nézte szégyenlősen, hanem egyenesen őt, köpenyét szétnyitva, törrel átdöfött, anatómiailag pontatlan szívét mutogatva. Ilyen kép volt a bátyja viskójában, azaz a szülői házban is a falon, a pápa portréja mellett; ez a pápa már régen meghalt, ugyanabban az évben, mint amikor az anyjuk, de a bátyja vele szimpatizált, az újabb pápákat nem kedvelte, szerinte túl engedékenyek voltak, és ő egyetértett. Mindketten megvetettek mindent, ami túlzóan megengedő vagy világi volt, heti telefonbeszélgetéseik ugyanúgy épülhettek *azoknak* a közös szidalmazására és az ország határai iránt érzett szenvedélyeikre, mint az emlékeik felidézésére. Igazából jobban is szeretett a határvédelemről beszélni, mert a bátyja pontatlanul emlékezett gyerekkoruk bizonyos részleteire, sértett, óvatos hangon említve őket, mintha valahogy az ő, a kicsi hibája lenne, hogy a bátyja nem tanulhatott tovább, vagy hogy ellehetetlenítették a bognárműhelyt, vagy hogy a papa nem tudott időben elég zsírt szerezni. Ugyanazokhoz a történésekhez tért vissza a bátyja, mintha belőlük össze lehetne rakni egy évsorozatot, ami nemcsak egy rajta időben és térben túlnövő korba illik bele, hanem magyarázatot is ad, az ő meg a gyerekeik mindenkori állapotára.

a megbocsátás keresztény erény, de én azért imádkozom minden nap, hogy az orvos a pokolban égjen el. és hogy meg tudjak bocsátani a Lajosnak, amiért nem tekert elég gyorsan a rozoga biciklijén, pedig tudom, hogy égett a tüdeje, ahogy rá nem jellemző gyorsasággal száguldott át a határon, a legközelebbi faluba, vissza az orvoshoz, egy nagy bödön zsírral. előtte végig kellett járnunk a szomszédokat, még a legzsugoribb is odadta, amije volt, de nem volt sok, a háború után elvesztette értékét a pénz, csupán emlékeztetőül szolgált, hogy mennyi mindenre lenne szüksége az embernek, és az ember nem jó minőségű zsírt vett, hanem lisztet meg gabonát. az orvosnak viszont mindenképpen zsír kellett. pénzért nem vállalta, hogy megnézzze a kislányt, akinek hirtelen ment fel a láza. az utcánkban hullottak el a kis gyerekek. mire az orvos átvette a zsírt, biciklire ült, és idáig tekert, a kislány már nem élt. csak a halotti bizonyítványt lebetett kiállítani.

Úgy emlékezett, itt kell lefordulni az útról. De a domb alján nem keresztet talált, hanem két katonát. A másik ország címere sávozta egyenruhájukat. Legalább ezek védik a saját határukat, gondolta, és megpróbálta elmagyarázni a katonáknak, hogy eltévedt, a szülei nyelvén próbálta, de értelem nélkül csúsztak ki száján a szavak.

A fák között valahol átléphette a határvonalat. Azt tudta, hogy a temető alján az már a másik ország, de azt nem, hogy ennyire közel van. Soha nem járt benne, ezt az egy országot elkerülte, pedig a felesége mindig szerette volna látni, ő meg kitálalt mindenféle kifogást: túl meleg, túl szegény, túl koszos. Aztán egyszerre az ő országuk lett túl szegény és koszos, az a másik meg egy kedvelt úti cél, amihez immár ők maguk bizonyultak túl szegénynek és koszosnak.

A katonák barátságosan rámosolyogtak. Nem zavarta őket a határsértés; volgdzeveg, valami ilyesmit mondtak, és a fák között húzódó keskeny útra mutogattak, ő meg elindult rajta. Itt már ritkult az erdő, és hamarosan meglátta az emelvényt; női alak volt, kezében kisdud, orra hiányos. Üvölteni szeretett volna, de csak ment tovább, a szobornál megint befordulva, túl a határon, előre, vissza.

